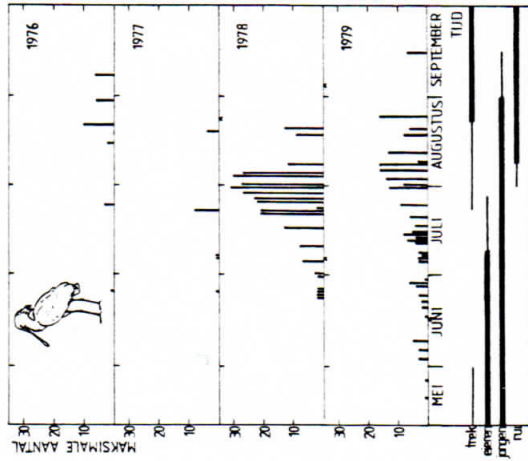

Na de afsluiting van de Zuiderzee ontwikkelde de Mokkebank aan de zuidfriese IJsselmeerkust zich als een belangrijke pleisterplaats voor lepelaars. In de zomermaanden waren er regelmatig vele tientallen aanwezig. Westhof (1976) heeft dit voorkomen van lepelaars bij de Mokkebank van 1927 tot 1976 uitvoerig gedocumenteerd. Zijn gegevens wijzen erop dat de aantallen na 1965 kleiner worden. In 1976 hebben een aantal vogelaars uit de friese zuidwesthoek zich verenigd in de vogelwerkgroep Friese IJsselmeerkust e.o. (sinds 28 september 1979 een werkgroep binnen het Fûgelwêrkbân van de Fryske Feriening foar Fjildbiology) en sinds die tijd zijn in het kader van de onderzoeken van deze werkgroep regelmatig tellingen bij de Mokkebank verricht. De waarnemingen werden steeds gedaan op de zeedijk, waarvandaan men een prachtig uitzicht over de Mokkebank en omgeving heeft. Zo is het nu mogelijk het voorkomen van lepelaars op de Mokkebank na 1975 te schetsen.

Het was opvallend dat overdag lepelaars op de Mokkebank vrijwel altijd slapend werden aangetroffen, terwijl het toch redelijk is te veronderstellen dat lepelaars tenminste een gedeelte van het etmaal aan voedselzoeken besteden. Om er achter te komen wanneer en waar de op de Mokkebank pleisterende lepelaars fourageren is tijdens de zomer van 1979 ekstra veel aandacht aan deze vogels besteed. M'n dank gaat uit naar Trinus Haitijema, Piet Bouma, Yde Kuipers, Jappie Muizelaar en Sjoerd Bakker voor het beschikbaar stellen van gegevens.

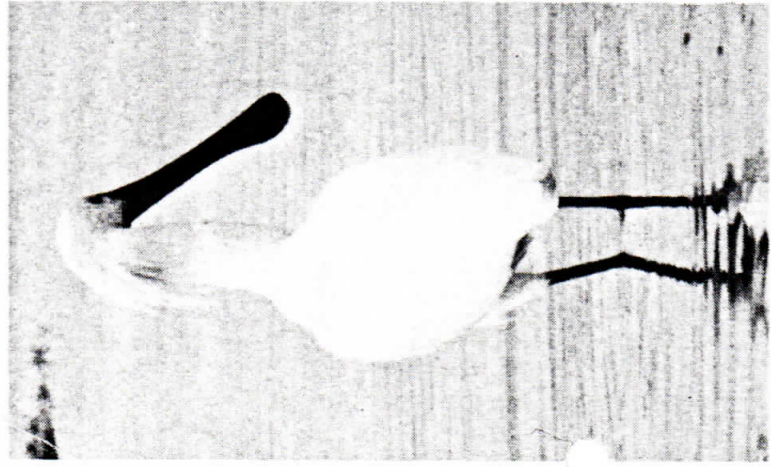
Aantallen

In figuur 1 zijn de resultaten weergegeven van de tellingen van de op de Mokkebank verblijvende lepelaars. Overeenkomstig het beeld dat Westhof (1976) van de achteruitgang van lepelaars op de Mokkebank schetst, zijn in de zomers van 1976 en 1977 de aantallen laag. In 1978 en 1979 echter, zijn de aantallen op de Mokkebank pleisterende lepelaars hoger. In juli en augustus 1978 zijn tot 32 lepelaars aanwezig terwijl in augustus 1979 regelmatig 16 exemplaren geteld zijn. In figuur 1 is ook weergegeven hoe trek, rui en het broeden van lepelaars in de tijd geplaatst zijn. Hieruit is op te maken hoe we het voorkomen van lepelaars op de Mokkebank in de jaarcyclus van deze soort geplaatst moeten zien. Een belangrijk gegeven hierbij is dat op de Mokkebank nooit (pas uitgevlogen) jonge lepelaars zijn waargenomen. Altijd ging het om volwassen individuen, waarbij echter nooit op gelet is of het lepelaars in broedconditie of niet-broedende lepelaars betrof. Deze zijn op grond van de borstkleuring en vooral de kuifvorm te onderscheiden. Men krijgt de indruk dat het op de Mokkebank om niet-broedende lepelaars en mislukte broedparen gaat, dat laatste gezien het feit dat de hoogste aantallen na de ei-

Figuur 1. Verloop van het aantal op de Mokkebank verblijvende lepelaars en het verloop van een deel van de jaarcyclus van lepelaars. In het staafdiagram wordt het maximale aantal lepelaars dat op een datum is gezien gegeven. Dagen waarop geen lepelaars werden waargenomen, zijn aangegeven met een pijltje. De gegevens over de jaarcyclus werden overgenomen uit 'The Birds of the Western Palearctic', waarbij de dikke lijn de hoofdperiode waarin een activiteit plaatsvindt aangeeft en de dunne lijn de uit- of aanloopperiode.

keken, zijn toch de meeste waarnemingen 's avonds en in de vroege ochtend gedaan. Daardoor bestaat het gevaar, dat het hieronder geschetste beeld niet helemaal representatief is. Wat betreft de verzamelde gegevens zien we het volgende. De uitkomsten van de ze aktiviteitsprotokollen staan vermeld in de tabel. In de loop van de vroege ochtend neemt de frekwentie van fouragerende en poetsende lepelaars af, die van slapende dieren toe. Overdag wordt voornamelijk geslapen, terwijl 's avonds de frekwentie van slapende lepelaars afneemt en de fourageerfrekwentie toeneemt. We kunnen ook zien dat tijdens het ontwaken na een lange 'dagrust' de lepelaars eerst veel poetsen (tussen 19 en 21 uur) en dat ze 's ochtends voor het slapen gaan ook tamelijk veel poetsen. Tijdens de schemering, zowel 's ochtends als 's avonds waren de lepelaars die te zien waren vrijwel steeds druk aan het fourageren. Het lijkt daarom zeer aannemelijk dat de lepelaars bij de Mokkebank hun voedsel voor het grootste deel 's nachts verzamelen. Vliegende lepelaars zijn vooral in ochtend- en avonduren gezien; op momenten dat de aktiviteit toch al het grootst was. Het ging hierbij zowel om zich over de Mokkebank verplaatsende lepelaars als komende of vertrekkende exemplaren. Overigens wordt de lepelaar ook in Cramp and Simmons e.a (1977) een voornamelijk nachtaktieve vogel genoemd, terwijl

Uit welke broedkolonies de lepelaars afkomstig zijn, is niet bekend. - Foto H. Spruyt

legperiode verschijnen. Misschien zou je daarom zelfs mogen veronderstellen dat 1977 en 1978 goede broedseizoenen voor de lepelaar zijn geweest. Uit welke broedkolonies de lepelaars afkomstig zijn is niet bekend. Alleen in 1977 zijn een tweetal lepelaars met kleurringen gezien, maar deze gegevens zijn verloren gegaan.

Dagindeling

Om een idee te krijgen over de manier waarop lepelaars hun dag gebruiken werd tussen 15 juni en 12 augustus 1979 iedere keer als lepelaars werden waargenomen de aktiviteit van de afzonderlijke vogels genoteerd. Tijdens langere waarnemingsperiodes werd maximaal twee keer per vijf minuten de bezigheid van iedere zichtbare lepelaar opgeschreven. Hoewel op zo veel mogelijk verschillende tijdstippen de lepelaars werden be-

gedrag	slapen	poetsen	fourageren	Miegen	x =
3-4	28	51	21		109
4-5	58	29	5	8	100
5-6	75	25			8
6-7					0
7-18	92	5	3		96
18-19					0
19-20	20	53	20	7	40
20-21	12	49	28	11	187
21-22	8	33	51	8	101

Aktiviteiten van lepelaars op de Mokkebank. Het totale aantal waarnemingen per periode (x) wordt gegeven samen met de frekwentie van de verschillende aktiviteiten (in %).

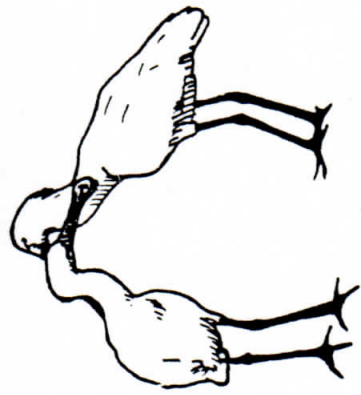
Vomelius 33 (1980): 54-57

Leo Zwarts (1974) vond dat zelfs in een getijgebied de lepelaars vooral 's nachts fourageren, onafhankelijk van het getij.

Fourageren en poetsen

Slapende lepelaars staan meestal in een rijtje langs de biezenrand op 'de Slikhoek', de plaats waar de rietvelden van de Mokkebank overgaan in de riet- en biezenzooam langs het Mirnserklijf. In het ondiepe water van de Slikhoek wordt ook voedsel gezocht. Lepelaars fourageren zeer energiek; ze stappen snel door het ondiepe water heen en weer, waarbij bij iedere stap de snavelpunt een zijwaartse beweging door het water maakt (zo'n 70-80 slagen per minuut). Tijdens die beweging is de snavel enigszins geopend en zo dra iets de snavelrand raakt wordt de snavel snel even uit het water omhoog gebracht en de eventuele prooi naar binnen gewipt. Acht maal is een minuut lang bijgehouden hoe vaak de snavel omhoog werd gewipt. Gemiddeld bleek een lepelaar 7.8 keer per minuut iets te vangen (met een statistische spreiding van 5.8 = standaardafwijking). Soms verandert de manier van voedselzoeken en gaat de lepelaar door het water 'hollen' waarbij veel wendingen worden gemaakt en de snavelpunt nauwelijks nog bewogen wordt. Het lijkt dan net of ze iets als een vis te pakken hebben en daardoor meegesleept worden. Een keer is gezien dat na een kleine renpartij een lepelaar een vis van 10-15 cm in de snavel had, die twee keer met een snelle beweging in de snavel heen en weer werd bewogen en vervolgens in het water achtergelaten werd: de vis was waarschijnlijk te groot voor het keelgat van de vogel. Vaak fourageren de lepelaars in groepjes; ze lopen dan in een soort slagorde heen en weer over de Slikhoek. Deze wijze van voedselzoeken maakt het hen mogelijk vissen voor zich uit en bijeen te drijven waardoor die makkelijker te verschalken zijn. Een dergelijk sociaal fouragegedrag werd ook door Zwarts (1974) op de Ventjagersplaten waargenomen.

Het voedselzoeken wordt geregeld afgewisseld door korte perioden waarin voornamelijk gepoetst wordt. Doordat de lepelaars vaak samen voedselzoeken doen ze ook het poetsen vaak tegelijk. Meestal poetsen de le-

Figuur 2. Twee lepelaars die elkaar poetsen: „allopreening“. Naar een tekening in „The Birds of the Western Palearctic“.

pelaars zichzelf op een voor ons normale „vogelmanier“, maar verscheidene keren werd waargenomen dat twee lepelaars elkaar poetsen. Hierbij knabbelen twee dieren met de snavelpunt elkaars hals, bovenborst en nek. Dit poetsgedrag wordt in het engelse taalgebied „allopreening“ genoemd en is bij zeer veel vogelsoorten waargenomen. Een van de meest voor de hand liggende verklaring van dit gedrag is dat het dient ter versteviging van de paarbeband en het onderdrukken van agressieve neigingen (zie Harrison, 1965 en Foreman & Wight, 1979, alsmede figuur 2). Eénmaal werden echter drie volwassen lepelaars waargenomen waarvan twee elkaar poetsten en één zichzelf poetste. Op een gegeven moment draaide een van de twee zich om en ging samen met de eenzame poetser aan het „elkaar poetsen“. De alleen overgebleven lepelaar poetste rustig verder maar dan zichzelf. Als twee lepelaars elkaar poetsen zijn ze niet altijd beide druk in de weer. Eén keer werd een tweetal waargenomen, waarvan de een voorovergebogen met de snavelpunt in het water stond, terwijl de ander druk z'n hals 'knuffelde'. Na een tijdje 'gaapte' de voorovergebogen lepelaar waarna het poetsen weer wederzijds werd. Zowel tijdens gewoon als wederzijds poetsen wordt voortdurend tussen de poetsbewegingen door de snavelpunt even in het water gedompeld.

Uitwisselingen

Zoals al uit de activiteits-tabel is op te maken worden in ochtend- en avonduren lepelaars wel eens vliegend waargenomen. Vaak gaat het hierbij om vogels die zich kleine eindjes over het fourageergebied verplaatsen, maar met name 's avonds werden ook geregeld vertrekende of komende lepelaars gezien. Daarbij zijn de aantallen vertrekende en komende lepelaars ongeveer gelijk (23 waarnemingen), terwijl wat betreft de richting geen verschil tussen oost en west bestaat. De in oostelijke richting vertrekende lepelaars zouden naar de Steile Bank kunnen vliegen. Inderdaad is daar in augustus 1979 op twee avonden waargenomen dat lepelaars in de schemering uit het westen aan kwamen vliegen en in het ondiepe water rond de Steile Bank gingen fourageren. Ook is op 17 juni 1979 gekonstateerd dat twee lepelaars 's vonds in westelijke richting vertrokken waarna er een uur later weer twee lepelaars uit westelijke richting op de Mokkebank aankwamen.

Verplaatsingen tussen gebieden langs de friese IJsselmeerkust waar lepelaars verblijven (Steile Bank en Workumerwaard) komen dus geregeld voor en zijn voornamelijk in de avonduren gekonstateerd. In hoeverre dit

overdag plaatsvindt, is op grond van de verzamelde gegevens niet nauwkeurig te bepalen (zie ook het gedeelte „Dagindeling“).

Samenvatting

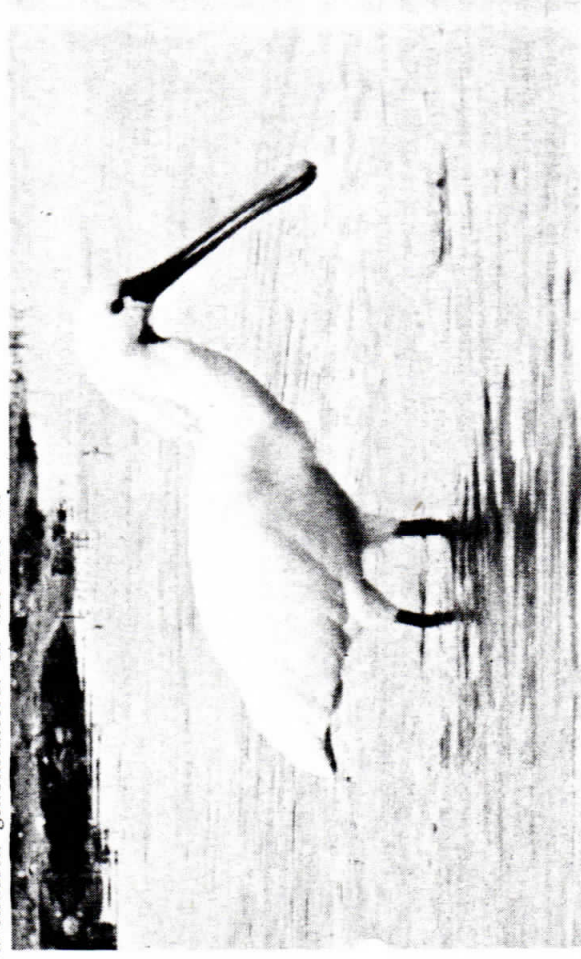
Tellingen van op de Mokkebank pleisterende lepelaars in 1976, 1977, 1978 en 1979 wezen uit dat de eerder gekonstateerde achteruitgang zich de laatste twee zomers niet heeft doorgezet. In de maanden juli en augustus werden weer tot 32 eksemplaren waargenomen. Rekening houdend met het waarnemingschema kan het volgende worden gesteld. De lepelaars fourageren voornamelijk 's nachts in het ondiepe water bij de Mokkebank. In ochtend- en avonduren werd veel tijd aan poetsen besteed; overdag werd er geslapen.

Geregeld werd waargenomen dat lepelaars elkaars nek, hals en borst poetsen: allopreening. Het voedselzoeken werd vaak afgewisseld met korte poetspauzes; hierin trad enige synchronisatie tussen de verschillende dieren op. Vaak fouragerden de lepelaars met elkaar in een soort slagorde. Vertrekende en komende lepelaars werden voornamelijk in de avonduren gekonstateerd.

LITERATUUR:

Cramp, S. and Simmons, K. E. L. (eds.) 1977. The Birds of the Western Palearctic, Vol. 1.
Foreman, Eric D. and Howard M. Wight. 1979. Allopreening in plovers: what are its functions? *Auk* 96:525-531.
Harrison, C. J. O. 1965. Allopreening as agonistic behaviour. *Behaviour* 24: 167-208.
Westhof, J. H. P. 1976. in: D. T. E. van der Ploeg e.a., *Vogels in Friesland I*.
Zwarts, Leo. 1974. Vogels van het brakke getijgebied. Jeuglbonduitgeverij.

Adres: Hendrikstraat 21a, Groningen.

Uitwisseling tussen verschillende gebieden komt regelmatig voor - Foto H. Spruyt